

Педагогічна освіта

УДК [373.016:91]:911.3-004.247](045)

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.17458881>

Інтеграція елементів рекреаційної географії у зміст шкільної географічної освіти: досвід, проблеми, шляхи оновлення

Браславська Оксана Володимирівна

доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри географії та туризму Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького; професор кафедри географії та туризму, Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці II
<https://orcid.org/0000-0003-0852-686X>

Прийнято: 12.10.2025 | Опубліковано: 27.10.2025

***Анотація:** Географічна освіта у школі має міждисциплінарний характер, адже поєднує знання з природничих, соціальних, економічних і екологічних наук. Її специфіка полягає в тому, що вона не лише передає фактичні знання про світ, а й формує в учнів просторове мислення, картографічні навички, уміння аналізувати взаємодію природи і людини. Сучасна географічна освіта в Україні поступово трансформується: від теоретичного заучування фактів до формування компетентного громадянина, орієнтованого у просторі, ресурсах та можливостях свого регіону й країни. **Мета** – розглянути особливості інтеграції елементів рекреаційної географії у зміст шкільної географічної освіти. **Методи.** У ході дослідження застосовувалися наукові методи, серед яких теоретичне узагальнення, формалізація, аналіз і синтез, а також логічне узагальнення отриманих результатів. **Результати.** У рекреаційній географії основна увага приділяється дослідженню рекреаційних умов і ресурсів, як*

природних, так і соціально-економічних. Інтеграція елементів рекреаційної географії у зміст шкільної географічної освіти сприяє формуванню туристично-краєзнавчої та просторової компетентності; розвитку екологічного мислення і сталого споживання; стимулюванню громадянської активності – учні досліджують свій край; підготовці учнів до реальних життєвих ситуацій: планування подорожі, бюджет, орієнтація на місцевості. Розглянуто окремі позитивні приклади, які вже реалізуються: програма НУШ включає краєзнавчі та екологічні модулі, де можлива рекреаційна тематика (5–6 класи); теми про ресурсний потенціал, туристичну привабливість та інші (8–10 класи). Виділено основні проблеми, а також визначено шляхи оновлення та перспективи інтеграції елементів рекреаційної географії у зміст шкільної географічної освіти. **Висновок.** Інтеграція рекреаційної географії в шкільний курс – це не просто оновлення змісту освіти, а шлях до формування сучасного громадянина, здатного цінувати природу, культуру, ресурси свого краю та відповідально планувати діяльність у просторі. Для цього потрібні системна підтримка вчителя, сучасні матеріали й міжпредметна співпраця, а також активне залучення учнів до проєктного навчання та локальних ініціатив.

Ключові слова: географія, рекреаційна географія, шкільна освіта, вчитель, компетентність, учень.

Integration of Recreational Geography Elements into the Content of School Geographic Education: Experience, Problems, and Ways to Update

Braslavska Oksana

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor of the Department of Geography and Tourism Bogdan Khmelnytsky Melitopol State Pedagogical University; Professor of the Department of Geography and Tourism, Ferenc Racoczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education,

<https://orcid.org/0000-0003-0852-686X>

Abstract: *Geographical education at school is interdisciplinary in nature, as it combines knowledge of natural, social, economic and environmental sciences. Its specificity lies in the fact that it not only transmits factual knowledge about the world, but also develops students' spatial thinking, cartographic skills, and the ability to analyze the interaction between nature and humans. Modern geographic education in Ukraine is gradually transforming: from theoretical memorization of facts to the formation of a competent citizen who is aware of the space, resources, and opportunities of his or her region and country. The purpose is to consider the peculiarities of integrating elements of recreational geography into the content of school geographic education.* **Methods.** *The study used scientific methods, including theoretical generalization, formalization, analysis and synthesis, as well as logical generalization of the results.* **Results.** *Recreational geography focuses on the study of recreational conditions and resources, both natural and socio-economic. The integration of recreational geography elements into the content of school geographic education contributes to the formation of tourist and local history and spatial competence; development of ecological thinking and sustainable consumption; stimulation of civic activity - students explore their region; preparation of students for real life situations: trip planning, budget, orientation on the ground. Some positive examples that are already being implemented are considered: the NUS program includes local history and environmental modules, where recreational topics are possible (grades 5-6); topics on resource potential, tourist attractiveness, and others (grades 8-10). The main problems are highlighted, and the ways of updating and prospects for integrating elements of recreational geography into the content of school geographic education are identified.* **Conclusion.** *The integration of recreational geography into the school curriculum is not just an update of the content of education, but a way to form a modern citizen who is able to appreciate the nature, culture, and resources of his or her land and responsibly plan activities in space. This requires*

systematic teacher support, modern materials, and cross-curricular collaboration, as well as active student involvement in project-based learning and local initiatives.

Keywords: *geography, recreational geography, school education, teacher, competence, student.*

Постановка проблеми. У сучасних умовах оновлення змісту шкільної освіти особливої актуальності набуває інтеграція міждисциплінарних компонентів, що сприяють формуванню ключових компетентностей учнів. Одним із таких компонентів є рекреаційна географія – галузь, що досліджує просторову організацію рекреаційної діяльності, ресурси для відпочинку та туризму, їхній вплив на довкілля й економіку. Інтеграція елементів рекреаційної географії у шкільний курс дозволяє реалізувати низку освітніх цілей: розвивати просторову, екологічну та соціальну компетентності, виховувати любов до рідного краю, а також формувати в учнів навички аналізу, критичного мислення та проектування. Актуальність цієї теми зумовлена кількома чинниками: по-перше, зростанням ролі туризму в житті суспільства та економіці України; по-друге, необхідністю осмислення географічних аспектів сталого розвитку; по-третє, потребою у більш прикладному підході до викладання географії, що відповідає філософії Нової української школи.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідниця О. Браславська [1; 2] розглянула питання рекреації як соціально-економічного феномена. Т. Назаренко [11] у своїй статті зазначає, що ідеї інтегрованого навчання слід розглядати крізь призму єдності географії, що сприяє інтеграції змісту географії через створення комплексних курсів методологічною основою яких виступають традиційні поняття, закони та методи географічної науки. І. Степаненко [13] розглядає методичні підходи до впровадження туристсько-краєзнавчої діяльності в шкільний курс географії, зокрема через екскурсії, проекти та дослідницькі завдання. Наукова робота О. Чубрей [16] охоплює аспекти

оптимізації освітнього процесу, інтеграції інноваційних технологій та адаптації до актуальних реалій. Дослідження M. Raselimo [12] продемонструвало наскільки знання інтегруються у зміст географії середньої школи на мікрорівні класної практики, а також рівень інтеграції знань у сфері екологічних питань. Колектив авторів С. Сюткін, А. Корнус, О. Корнус, О. Данильченко, О. Король [14] розглядають предмет, методи та завдання рекреаційної географії як самостійної науки, а також аналізують рекреаційна діяльність та її структура; окреслюють основні типи рекреаційних територій, їхні характеристики і специфіку використання природних ресурсів у рекреаційних цілях. N. Elizbarashvili, D. Svanadze, R. Elizbarashvili, M. Gurgenidze, L. Bubashvili [6] визначили об'єкти галузі вивчення рекреаційної географії (природні та соціальні елементи). У статті E. Hinde [8] підкреслюється важливість інтеграції елементів рекреаційної географії й активного дослідження навколишнього середовища з метою підвищити інтерес учнів до географії та сприяти формуванню екологічної свідомості. L. Le Grange та K. Ontong [7] розглянули концепцію інтегрованої шкільної географічної освіти на основі підходу place-based education – навчання, на основі дослідження місцевого середовища. Автори доводять, що залучення учнів до пізнання природних і соціокультурних особливостей власного регіону підвищує мотивацію до навчання та формує практичні географічні компетентності. Окрім цього, у роботі підкреслюється, що інтеграція елементів рекреаційної географії, екологічних і туристичних практик у шкільні програми сприяє розвитку просторового мислення та екологічно відповідальної поведінки учнів. Оглядова стаття K. Brookfield [3] висвітлює вплив природного середовища на процес навчання, акцентуючи увагу на перевагах використання природних умов у освітньому процесі. Автор підкреслює важливість інтеграції виїзних активностей на природу в шкільний курс географії, обґрунтовуючи це спостереженнями та дослідженнями, які підтверджують позитивний вплив такого підходу на розуміння учнями теоретичного матеріалу, розвиток

екологічного мислення та підвищення зацікавленості у вивченні навколишнього світу.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Попри посилений інтерес дослідників до питання розвитку географічних знань та умінь в учнів, окремі складники цього процесу, зокрема ті, що стосуються рекреаційної компоненти, досі не отримали належного висвітлення. Питання рекреаційної тематики займає значне місце в межах географічних досліджень. Характерною особливістю таких досліджень є застосування традиційних географічних методів для аналізу процесів і явищ, пов'язаних із рекреацією. У багатьох наукових працях рекреаційну географію розглядають у широкому педагогічному контексті, залишаючи поза увагою особливості інтеграції в шкільну географічну освіту та зв'язок із соціальними реаліями.

Мета статті – розглянути особливості інтеграції елементів рекреаційної географії у зміст шкільної географічної освіти.

Виклад основного матеріалу. Рекреаційна географія є напрямком географічної науки, що зосереджується на вивченні закономірностей формування, функціонування та просторового поширення територіальних рекреаційних систем. До складу цих систем входять природні та культурні комплекси, інженерні споруди, що використовуються для відпочинку, а також обслуговуючий персонал, управлінські структури й самі рекреанти [15, с. 98]. Галузь вивчення рекреаційної географії включає ті об'єкти, що складаються з природних та соціальних елементів. Завдяки цьому вона розвивалася на межі окремих напрямків як природної, так і соціальної географії, медичної географії та географії [6, с. 30]. Головними завданнями рекреаційної географії є аналіз територій рекреаційних систем, розробка принципів ефективної організації рекреаційного господарства та формування основ екологічно збалансованого рекреаційного природокористування.

Рекреаційна географія досліджує закономірності формування, розвитку, динаміки, різноманітності та поширення територіальних рекреаційних систем. Вона також аналізує їх морфологічну структуру, територіальну диференціацію та інтеграцію, а ще внутрішні взаємозв'язки, що забезпечують цілісність цих систем [14, с. 6]. Кожен рекреаційний регіон країни разом з усіма мікрорайонами дає змогу аналізувати процеси регулювання розвитку та взаємодії природи, населення і господарської діяльності. Рекреаційна діяльність відрізняється за регіонами й тісно пов'язана з характеристиками географічного середовища, охоплює питання фізичної та економічної географії, географії населення, медичної географії та країнознавства [1, с. 6; 2, с. 104].

Рис. 1 Рекреаційна географія

*Джерело: сформовано автором

Географія має унікальну особливість, оскільки вона інтегровано вивчає питання навколишнього середовища та суспільства, яке у ньому розвивається. Ця дисципліна комплексно аналізує суспільство, природне середовище та їхні взаємозв'язки. Взаємодія між природою і людським суспільством відбувається в

межах географічного середовища, де природні та соціальні закони формують нерозривну взаємозалежність. Саме ця взаємозалежність нерідко стає причиною виникнення як геоекологічних, так і соціально-економічних проблем.

Основні завдання навчання географії визначаються Концепцією географічної освіти. Вони включають:

- ❖ розвивати у школярів цілісне географічне уявлення про Землю шляхом розуміння регіональних і планетарних процесів;
- ❖ розвивати геопросторове мислення та здатність логічно викладати думки, пов'язані з географічними об'єктами;
- ❖ забезпечити розуміння єдності людини й довкілля в аспектах простору та часу, а також важливості екологічного підходу до використання природних ресурсів;
- ❖ формувати картографічну й геоінформаційну грамотність та культуру учнів;
- ❖ навчати практичному застосуванню набутих географічних знань та вмінь, зокрема ефективного використання джерел географічної інформації;
- ❖ виховувати національно свідомого громадянина, патріота, відповідального господаря, освіченого гуманіста і любителя природи;
- ❖ розвивати здатність учнів до співпраці та самореалізації їхніх здібностей, інтересів і життєвих планів за допомогою географії [2, с. 21].

Взаємопроникнення ідей та методів різних наук є характерною рисою сучасності. Інтеграція й комплексний підхід стають необхідними для вирішення екологічних, економічних та соціальних викликів суспільства. У наш час особливо важливим є зв'язок між природою і людиною. Однак, незалежно від програмних вимог чи методичних рекомендацій, їх реалізація можлива лише за умови, що вчитель розуміє сутність інтегрованих зв'язків [11, с. 26]. Ступінь інтеграції знань у змісті географії на рівні класної практики середньої школи є важливим аспектом для оцінки можливих змін у викладанні предмета після

впровадження освітніх реформ, спрямованих на посилення екологічної складової. Аналіз цього питання дозволяє виявити, як ефективно поєднуються різні тематичні блоки у рамках навчальної програми і наскільки вони сприяють формуванню екологічної свідомості серед учнів [12]. Інтеграція елементів рекреаційної географії в шкільну географічну освіту є важливим кроком до того, щоб зробити навчання практичним, міждисциплінарним і пов'язаним із реальним життям учнів. Інтеграція може реалізуватися через зміст, що включає контекстні теми, інтегровані модулі, а також здійснюється через діяльність, яка включає наскрізні ідеї та вміння, орієнтовані на практичне застосування.

Інтеграція елементів взаємодії з природою у навчальний процес, наприклад, проведення занять на свіжому повітрі чи використання природних матеріалів і мотивів у класах та освітніх просторах, здатна позитивно впливати на рівень академічних досягнень і сприяти розвитку міжособистісних навичок. Цей підхід сприяє ефективнішому засвоєнню теоретичних знань учнями. Проведені спостереження та дослідження підтверджують, що практична взаємодія з навколишнім середовищем допомагає краще закріплювати навчальний матеріал, оскільки учні отримують живий досвід і мають змогу наочно бачити природні процеси та явища. Такі активності також стимулюють розвиток екологічного мислення, адже школярі вчаться аналізувати вплив людини на природу, розуміти її цінність і значення для життя. Окрім того, виїзні заходи за межами класної кімнати підвищують мотивацію до вивчення навколишнього світу, формуючи у дітей інтерес до географії як науки, яка допомагає краще пізнавати планету та її динамічні процеси [3, с. 330].

Освітній процес передбачає пріоритетність діяльнісних підходів до навчання (дослідницькі проєкти, ігрові методи, командні завдання, експериментальна діяльність, дебати тощо); варіювання індуктивних і дедуктивних методів викладання; розвиток інформаційної грамотності (вміння шукати, перевіряти, аналізувати, інтерпретувати, відбирати і зберігати дані);

стимулювання критичного мислення учнів шляхом постановки питань, формування гіпотез, генерування нових ідей і планування дій з їхньою перевіркою; застосування технології «перевернутий клас», за якої учні самостійно опрацьовують новий матеріал вдома та закріплюють його під час уроку; розвиток комунікативних навичок; сприяння ініціативності, підприємливості та відповідальності за власну діяльність і її результати [10].

Використання навчально-ігрових технологій у викладанні географії вимагає від учителя глибоких знань у сфері рекреаційної географії та інших її галузей, а також володіння відповідною методикою викладання. Особливу увагу слід приділити важливості усвідомлення педагогом можливостей навчально-ігрових технологій, їх основних принципів, напрямів і умов ефективного застосування. До компонентів професійної компетентності викладача, які забезпечують успішне впровадження цих технологій у навчальний процес із географії, належать: мотиваційно-ціннісний, що об'єднує мотиваційну складову, ціннісно-змістову та рефлексивну компетенції); когнітивний, що включає предметну, картознавчу й технологічну компетенції), а також діяльнісно-оцінювальний, до якого входять процесуальна, інформаційно-дослідницька та діагностична компетенції [16, с. 58].

Ефективність шкільної географічної освіти значною мірою залежить від світоглядних позицій і професійних переконань учителя. Якщо педагог сприймає географію не лише як набір фактів, а як засіб пізнання навколишнього середовища та взаємодії людини з природою, то він частіше застосовує інтерактивні, дослідницькі й польові методи навчання. Такий підхід сприяє розвитку просторового мислення учнів, формуванню екологічної відповідальності й створює умови для інтеграції елементів рекреаційної географії у зміст шкільної освіти [8].

Таблиця 1

Значення інтеграції рекреаційної географії у шкільну географію

<i>Актуальність</i>	<i>Практична значущість</i>
– Туризм і рекреація – важлива галузь економіки України. – Учні активно подорожують, але не завжди розуміють географічні основи туризму. – ☐ Нова українська школа (НУШ) орієнтується на життєві компетентності — рекреаційна географія дає таку можливість.	☐ Можливість аналізувати ресурси свого краю, планувати подорожі, оцінювати вплив туризму на довкілля. ☐ Створювати туристичні маршрути, брати участь у шкільних проєктах, дослідженнях, конкурсах.

Сучасна географічна освіта має ґрунтуватися на тісному зв'язку між теоретичними знаннями та досвідом безпосереднього сприйняття навколишнього середовища. Автори підкреслюють важливість підходу *place-based education*, який передбачає навчання через пізнання власного простору — природного, культурного й соціального. Залучення учнів до спостережень, рекреаційних прогулянок, локальних досліджень і туристичних маршрутів сприяє формуванню глибшого розуміння географічних процесів, вихованню поваги до природи й розвитку емоційного зв'язку з місцем проживання [7, с. 18].

Розглянемо окремі позитивні приклади, які вже реалізуються. Програма НУШ (5–6 класи) включає краєзнавчі та екологічні модулі, де можлива рекреаційна тематика. У 8-му та 10-му класах теми про ресурсний потенціал, туристичну привабливість, соціально-економічну географію створюють можливості для включення теми «рекреація та туризм». Запроваджуються регіональні конкурси й учнівські проєкти, наприклад: «Мандруємо Україною» (сайт «На урок»), «Карта мого маршруту» (ВСЕОСВІТА) та інші. Учителі використовують проєктні підходи, екскурсії, інтерактивні карти, квести, особливо в контексті вивчення рідного краю [5; 6; 10; 6, с. 13].

Серед основних проблем можна виділити наступні:

➤ Відсутність системного методичного забезпечення. Брак чітких навчально-методичних матеріалів, які б включали рекреаційні кейси, мапи, ситуаційні завдання. Немає спеціалізованих навчальних посібників, адаптованих для школярів.

➤ Перевантаження навчальних програм. Учителі часто не мають можливості розширити тему через обмежену кількість годин та необхідність «встигнути програму».

➤ Недостатня підготовка вчителів. Частина педагогів не має базової підготовки з рекреаційної географії, або не впевнена у власних компетенціях щодо теми туризму, сталого розвитку, планування маршрутів. Мало використовують цифрові інструменти (наприклад, Google My Maps, ArcGIS StoryMap).

Виділимо шляхи оновлення та перспективи інтеграції:

1. Створення методичних рекомендацій та ресурсних баз. Важливим є розробка цифрових платформ з готовими уроками, завданнями, картами. Наприклад: «Географія та туризм у школі» – інтерактивний розділ із завантажуваними модулями.

2. Інтеграція через міжпредметні зв'язки. Співпраця з учителями історії, біології, технологій: історико-культурні маршрути, екологічні стежки, майстер-класи зі створення сувенірів, локальних брендів тощо.

3. Акцент на проєктну діяльність. Введення шкільних проєктів, таких як: «Туристичний паспорт мого краю», «Зелений туризм: як це працює?», «Маршрут для іноземного гостя» та інші. Організація QR-квестів у школі. Інструментами для інтерактивної роботи можуть виступати Google My Maps (створення інтерактивних туристичних маршрутів), ArcGIS StoryMap (створення карт і візуалізацій), Canva (створення афіш, туристичних буклетів, візуалізацій проєктів).

4. Підвищення кваліфікації педагогів. Проведення курсів, вебінарів, воркшопів з рекреаційної географії. Ефективним буде запрошення практиків туризму до школи (гіди, краєзнавці, мандрівники).

Таким чином, звернення до рекреаційної географії в межах шкільної освіти відкриває нові можливості для реалізації освітньої, виховної та соціально-громадянської функцій географії як навчального предмета.

Висновок. Рекреаційна географія є напрямом географічної науки, що досліджує закономірності формування, функціонування, динамічних змін та розташування територіальних рекреаційних систем різних типів і рівнів. Вона також вивчає просторові особливості поведінки людей під час здійснення рекреаційної діяльності. Сьогодні рекреаційна географія набуває особливої уваги. Її інтеграція в географічну шкільну освіту може не лише зробити навчання цікавішим, а й допомогти формувати туристичну, екологічну та підприємницьку компетентності учнів.

Список використаних джерел

1. Браславська О. В. Рекреаційна географія. Вінниця : ФОП Рогальська І.О., 2020. 328 с.

2. Braslavska O., Ozerova L. Recreation needs of personality as the basis of the functioning of recreation geography. *Географія: Науковий вісник Чернівецького університету*. 2024. № 847, С. 103–108. DOI: <https://doi.org/10.31861/geo.2024.847.103-108>

3. Brookfield K. Nature-enhanced learning and geography education. *Journal of Geography in Higher Education*. 2022. № 46, С. 327–342. <https://doi.org/10.1080/03098265.2021.1926938>

4. Вішнікіна Л. Структура і зміст предметної географічної компетентності учнів. *Компетентнісне навчання та викладання географії у системі неперервної педагогічної освіти*. Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2022. С. 21-31.

5. Державний стандарт базової середньої освіти. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/derzhavnij-standart-bazovoyi-serednoyi-osviti> (дата звернення: 19.05.2025).

6. Elizbarashvili N., Svanadze D., Elizbarashvili R., Gurgenidze M., Bubashvili L. The importance of Georgia's resort and recreational resources and geographical classification of resorts. *Human Geography Journal*. 2025. № 38, С. 29-35. <https://doi.org/10.26565/2076-1333-2025-38-03>

7. Grange Le L., Ontong K. Towards an Integrated School Geography Curriculum: The Role of Place-based Education. *Alternation Special Edition*. 2019. № 21, P. 12–36. DOI:10.29086/2519-5476/2018/sp21a2

8. Hinde E.R. Teacher beliefs about geography in today's schools. *Journal publication*. 2015. № 39(2), P. 55–62. <https://doi.org/10.1016/j.jssr.2014.07.003>

9. Навчальна програма з географії для 5–11 класів. Міністерство освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/> (дата звернення: 19.05.2025).

10. На Урок: освітня платформа для вчителів. URL: <https://naurok.com.ua> (дата звернення: 19.05.2025).

11. Назаренко Т. Г. Інтеграція в шкільній географічній освіті. *Географія та туризм: Матеріали VI Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції Харківського національного педагогічного університету ім. Г.С. Сковороди. ХНПУ ім.Г.С.Сковороди, м. Харків. 2023, С. 24-28.*

12. Raselimo M. Integration of environmental education into geography lessons: Is there change in school geography following the LEESP intervention? *African Geographical Journal*. 2023. DOI:10.1080/03736245.2013.847800

13. Степаненко І. В. Туристсько-краєзнавча діяльність у змісті шкільної географії. *Географія та економіка в рідній школі*. 2021. № 5, С. 12–16.

14. Сюткін С. І., Корнус А. О., Корнус О. Г., Данильченко О. С., Король О. М. Теоретичні основи рекреаційної географії. Суми: ТОВ «Видавничо-поліграфічне підприємство «Фабрика друку», 2022. 72 с.

15. Фоменко Н.В. Рекреаційні ресурси та курортологія. Київ : Центр навчальної літератури, 2007. 312 с.

16. Чубрей О.С. Теоретичні аспекти професійної підготовки майбутніх вчителів географії в сучасних умовах. Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2019. 106 с.